

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI İSLÂM VE
MODEL İNSAN SEMPOZYUMU**
**International Symposium On Islam
And Model Human**

المؤتمر الدولي عن الإسلام والإنسان النموذجي

26-28 Nisan 2018 – KAHRAMANMARAŞ

Adres:

**Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Sosyal
İşler Dairesi Başkanlığı Kültür ve Turizm Şube
Müdürlüğü
(0 344 223 76 71)**

&

**Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dekanlığı
Tel: (0344 300 27 01)**

e-mail:

islamvemodelinsansempozyumu@gmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
26-27 NİSAN 2018**

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCİ
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editör

Prof. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN
Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih TİYEK
Dr. Öğr. Üyesi Veli ABA
Arş. Gör. Sezai KORKMAZ
Arş. Gör. İrfan KARA

Yayına Hazırlayan

Ömer Yalçın OVA - Mehmet CANLI

Kapak Tasarım

Gökhan GÖNEN

ISBN: 978-605-4996-62-9 (Tk.) - 978-605-4996-63-6

Baskı: Fikir Ajans

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 – 16 www.kahramanmaras.bel.tr

**Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.**

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ENTELEKTÜEL LİDERLİĞİ İLE MODEL İNSAN: ALİYA İZZETBEGOVİÇ

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL¹

Özet

Cesur, inançlı ve azimli mücadelesi ile tüm hayatı boyunca halkına önderlik yapan, bilge-zahid kişiliğiyle haklılığını her zeminde haykırarak güçlü ve şahsiyetli bir liderlik ortaya koyan Aliya İzzetbegoviç, bu özellikleriyle İslam Dünyasında yeni bir lider tipinin de öncüsü oldu. Son derece güçlü entelektüel birikiminin yanında eylem adamı kişiliğini de gösterebilen Aliya, Bosna özelinde bir medeniyet ve kimlik krizinin nasıl aşılabileceğini entelektüel liderliği ile tüm dünyaya göstermiş nadir şahsiyetlerden biridir.

Aliya, "İktidara gelerseniz, hal ve hareketlerinize dikkat edin. Kibirli olmayın, kendini beğenmişlik etmeyin. Size ait olmayan şeyleri almayın, güçsüzlere yardım edin ve ahlak kurallarına uyun. Unutmayın ki sonsuz iktidar yoktur. Her iktidar geçicidir ve herkes, er veya geç, önce milletin ve nihayet Allah'ın önünde hesap verecektir." sözleri ile Avrupa'nın saldırgan tutumuna karşı, bütün gücü ile barışı vurgulayan ve bunu eylemi ile tüm dünyaya haykıran kurucu bir liderdi. "Kazanacağız, çünkü ahlaklı olan biziz" duruşuna sahip olan Bilge kral Aliya, insanın ahlakiliğini savaşta bile halkına yaşatan, siyasi ve askeri mücadeleyi evvela ve mutlaka ahlaki ve yasal zeminde sürdürülmesini savunan bir liderdi. Bu çalışmada Bosna Hersek Devleti'nin kurucu lideri Aliya İzzetbegoviç'in entelektüel kişiliği ile halkına savaşta nasıl liderlik yaptığı literatür çerçevesinde analiz edilerek, günümüz devlet ve toplum liderlerine, "Aliya'nın ideal liderlik modeli" bağlamında önerilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aliya İzzetbegoviç, entelektüel lider, Bosna Hersek, model insan

ROLE MODEL WITH HIS INTELLECTUAL LEADERSHIP: ALIJA IZETBEGOVIC

Abstract

Alija Izetbegovic who has led the people throughout his life with a brave, conscious and decisive struggle, has revealed a strong and personal leadership by shouting his legitimacy everywhere with his wise- ascetic personality. With these characteristics, he became the pioneer of a new leader type in Islamic World. Besides his deep knowledge, Alija also revealed his activist personality. Alija is one of the rare personalities that has shown to the World how to overcome a civilization and identity crisis in Bosnia with his intellectual leadership.

Alija said that: "If you come into power, be careful of your actions. Don't be arrogant. Do not take the things that are not yours, help the weak people and follow the morality rules. Remember that there is no infinite power. Each power is temporary, and everybody will give an account of him self to Allah sooner or later." With these words he emphasized the peace against the aggressive actions of Europe with all his power and he was a founding leader who shout his desire for peace to the World with his actions. The Wise King Alija said, "We will win, because we are moral." He was a leader who kept moral sentiment seven in war and defended the opinion of

¹KSÜ İİ.B.F. Öğretim Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİ.B.F. Avşar Yerleşkesi, Onikişubat, K.Maraş, asoyasal2005@hotmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

maintaining political and military struggle first and foremost on a moral and legal ground.

In this study how Alija Izetbegovic who is the founding leader of Bosnia Herzegovina lead his people with his intellectual personality in war is analysed in literature framework. Suggestions will be given to current state and community leaders with in the context of "Alija's ideal leadership model".

Keywords:Alija Izetbegovic, Intellectual Leadership, Bosnia Herzegovina, Model Person

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısında, bilim ve teknolojiye hızlı değişim ve gelişmeler bilgi çağını meydana getirmiştir. Bilgi çağı esnasında, ülke ekonomilerinin ilerlemeleri, sosyal ve kültürel gelişmeleri, dünya ölçeğinde daha rekabetçi konuma gelebilmeleri, bilgiyi üretme kapasiteleri ile yakından ilişkili hale gelmiştir (Derin, 2017: 102).

Böyle bir değişim ve hareketlilik ortamında devlet, toplum ve örgüt modelleri değişik açılardan yeniden tasarlanmakta, yönetim, yapı ve süreçleri yeniden gözden geçirilmektedir. Böyle bir ortamda devlet, toplum ve örgütler için gerekli olan paradigma değişimlerinden biri de liderlik alanında yaşanmaktadır. Devleti, toplumu yöneten lider, yetişmiş ve iyi motive olmuş ise, toplumuna "rol model" olabilmekte; yeniliği, vizyonerliği, insan merkezliliği, ahlakiliği, duygusal zekayı, istişareyi, paylaşmayı ön plana çıkarabilmektedir. Bu bağlamda özellikle düşünme yeteneği gelişmiş, bilgili, becerikli, genel kültürü iyi ve yüksek eğitilmiş entelektüel kişiler etkileşim içerisinde olduğu topluma daha uyumlu bir liderlik sergileyebilmektedirler. Bu çalışmada Bosna Hersek Devleti'nin kurucu lideri Aliya İzzetbegović'in entelektüel kişiliği ile halkına savaşta nasıl liderlik yaptığı literatür çerçevesinde analiz edilerek, günümüz devlet ve toplum liderlerine, "Aliya'nın ideal liderlik modeli" bağlamında önerilere yer verilecektir.

Entelektüel Liderlik Kavramı

Entelektüel liderliğin tanımına geçmeden liderlik kavramını tanımlamakta fayda vardır. Liderlik, kısaca kendisinin yapılması gerektiğine inandığı işleri, başkalarının da yapmasını sağlama sanatı olarak tanımlanabilir. Bir diğer ifadeyle, liderlik; belli şartlar altında, belirli kişisel veya grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir kişinin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Koçel, 2010: 583). Yani liderlik, ortak bir amaç için insanların gönüllü olarak çaba harcamaları için onları etkileyebilme yeteneğidir (Uslu, 2011:421). Liderlik, organizasyonun başarıya ulaşması için çalışanları motive etmek ve iyi bir şekilde yönetmek; yönetimdeki dürüstlük, güven açıklık ve çalışanlara saygıyı temin ve tesis etmek olarak da tanımlanmıştır (Uğur ve Uğur, 2014:124).

Dolayısıyla lider, örgütteki farklılıkları bir biriyle uyumlaştıran kişidir. Söz konusu bu uyumun sağlanmasında lider izleyicilere rol model olmaktadır. Liderin tutum ve davranışları izleyicilerin örgüt ve işle bütünleşmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda iyi bir lider, yüksek etik sahibi, hedefleri bilen, güçlü iletişim yönü olan, saygı duyulan, fikirlerini ve iş süreçlerini net bir şekilde ifade edebilen, işbirlikçi, motive edebilir, zamanı etkin kullanabilen, yeniliğe açık, öğrenmeyi seven, kendisini geliştiren bir kişiliktir (Yetkin, 2016:130). Lider aynı zamanda adil, söz ve davranışlarında dürüst ve güvenilir, zekasını iyi kullanabilen, güçlü moral sahibi ve izleyenleri güçlendirebilen bir kişiliğe de sahip olmalıdır (Bektaş, 2016:52).

Günümüz liderleri için aranılan en önemli özelliklerden biri de liderin entelektüel olmasıdır. Bu bağlamda entelektüel kavramı, etimolojik olarak Latince "intellectus" tan türemiş; Intellectual'in köktü ise intelec'tir. Intellect, beyin, zihin,

Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu

akıl, kudret, idrak ve uyanıklık anlamına gelir. Geçmiş çağlardan beri, bilgi üreten, çeşitli düşünme yolları geliştiren, eğitilmiş, toplumu yönlendiren kişiler entelektüel olarak kabul edilmektedir (Derin, 2017:104). Bu bağlamda entelektüel, "kendi tarihsel ve toplumsal konumunun bilincinde, içinde yaşadığı toplumun problemlerinin farkında olan, bu özelliklerinden dolayı da içinde yaşadığı topluma öncülük etme rolünü üstlenmiş insan" olarak tanımlanmıştır (Karadağ ve Aslan, 2013:189).

Toplumun bir üyesi olarak karmaşık bir toplumsal role sahip entelektüellerin temel vasıfları, bireysel ve toplumsal vicdanın teyakkuza hali olmak ve içinde bulundukları topluma dünyanın yorumunu sunmaktır. Entelektüeller; eskimiş olana muhalefet ve dönüştürücü liderliğe katkıda bulunarak geçmişle geleceği buluşturur. Bilginin belirlediği bir geleceği, geçmişin modern duruşunu biçimlendirmek suretiyle, bugünden tasarlayan entelektüel, diğer yandan da temsil ettiği gruplar adına hemen her alanda, akli çözümler ve politikalar üretmekten de geri durmaz. Bütün bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde, entelektüelin sahip olduğu en önemli gücü; bilgi, beceri ve deneyimlerin bileşimini temsil eden entelektüel sermayesi olacaktır (Derin, 2017:104).

Bu kapsamda entelektüel liderlik kavramı; liderliğe yeni bir kimlik kazandırmak, farklı bir bakış açısı veya yaklaşım getirmek üzere tasarlanmıştır. Bu bağlamda entelektüel lider, geçmişin kalıplaşmış uygulamalarıyla, alışkanlıklarıyla ve atalet ile yetinmecilik kavramlarına karşı yoğun bir savaş verebilen, yenilik geliştirme performansı yüksek, yaratıcılık ve esneklik süreçlerinde başarı kriterlerinin sınırlarını zorlayan yaklaşımlar sergileyebilen liderdir. Entelektüel liderler, uzmanlıklarının, deneyimlerinin yanı sıra yönetimle ilgili bilgiye de sahiptirler. Yüksek bir teknik yetenek, üstün bir yönetsel beceri ve kültürel duyarlılık, uyum gösterme yeteneği, üstün beceri ve kavrayışlı dil yeteneği, kişisel zenginlik ve olgunluk, duygusal dengelilik, uyum ve birlik yeteneği, müzakerelerde açıklık, gelecek ağırlıklı yaratıcı düşünce ve vizyoner bakış açısı ile, barış ve sevgiyi her an bir yerde gerçekleştirebilecek bir esneklik ve sadeliğe sahiptirler (Uslu, 2011: 431). Entelektüel liderlik ile ilgili sayılan özellikler genel olarak değerlendirildiğinde Bosna'nın kurucu lideri Aliya İzzetbegović'in bu özelliklere fazlasıyla sahip olduğu söylenebilir. Aşağıda bu konunun ayrıntıları sunulmaya çalışılmıştır.

Bosna ve Aliya İzzetbegović

Boşnaklar, az sayılı ve gururlu bir millet olarak, kendilerini mitlerle yormamışlar ve komşularından bazılarının kendilerini "göksel kavim" (seçilmiş millet) sanması gibi mitler oluşturmamışlardır. Boşnaklar'ın kendilerine ait tarihî parlaklıkları, Bosna'nın çıkarlarını gerçekleştirmeyi bilen kralları ve Ortaçağ hükümdarları söz konusu idi. Aynı zamanda Bosna, Osmanlı Devletine dokuz büyük vezir vermiştir. Hepsi sadece 67 yıl aralığında bu görevlerde bulunmuşlardır. Bunlar birinci Rüstem Paşa Opuković'ten (1544) sonuncu Kuyucu Murat Paşa'ya kadar (1607-1611) olan vezirlerdi (Lavic, 2010:50). Aynı zamanda Boşnaklar kendi tarihî trajedileri, zulme uğrayışları, yol arayışları, çıkmaz sokakları, aldanmaları da olan bir millet olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Ancak Boşnaklar, hiçbir zaman iki seçeneğe razı gelmediler ve hep bir "üçüncü yol" buldular. Bu üçüncü yol ise onların ayakta kalabilmesi, tarih sahnesinden silinmemesi için inançlarına ve bağımsızlıklarına sarılmaları ile mümkün olabilmektedir (Çetres, 2016).

Bu süreçte Aliya da aynı Bosna'nın kaderine benzer bir hayatı tercih eden nadir liderlerden biri olarak görülebilir. Aliya İzzetbegović kendi milletine benziyordu ve ondan herhangi bir şeyle ayrılmaya da çalışmıyordu. 8 Ağustos 1925 tarihinde Bosanski Famac'da doğmuş, 19 Ekim 2003 tarihinde Saraybosna'da

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

vefat etmiştir (Lavic, 2010:51). Babası Mustafa ve annesi Hiba'nın dört çocuğu daha vardı. Aliya Saraybosna'da 1943 yılında Erkek Lisesi'ni (gimnaziyum) bitirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Aliya İzzetbegović, Bosna-Müslüman milletini biyolojik ve savaştan sonra ruhsal olarak yok olmaktan kurtarmaya çalışan ve lise ve üniversite gençlerinden oluşan Genç Müslümanlar Organizasyonu'na katılmıştır. İlk defa 1946 yılında tutuklanmıştır. 1949 yılına kadar hâpiste kalmıştır. Bu süre içerisinde komünist rejim, Genç Müslümanlar Organizasyonu'nda yer alan en iyi arkadaşlarını ortadan kaldırmıştır. Halida Repovac ile evlenmiş ve bu evlilikten Leyla, Sabina ve Bakir adında üç çocuk dünyaya gelmiştir (Latic, 2010:63).

Entelektüel faaliyetlerinden dolayı komünist hükümet onu ve daha on iki Boşnak entelektüeli, 1983 yılında meşhur "Saraybosna Prosesi"nde 14 yıllık hapis cezasına mahkum etmiştir. Yugoslavya Parlamentosu tarafından çıkarılan, af kararıyla 1988 yılı sonunda hapisten çıkmıştır. 27 Mart 1990 tarihinde Demokratik Eylem Partisi'ni (SDA) kurarak, toplumun demokratikleşmesi sürecini ve Bosna Hersek'te çok partili sistemi başlatmıştır. Aynı yılın sonbahar mevsiminde ise Bosna Hersek'teki çok partili seçimden sonra İzzetbegović Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur (Latic, 2010:64). Aynı dönemde Bosna-Hersek'te Müslümanlar'a karşı başlatılan soykırıma karşı verilen özgürlük savaşında halkına liderlik etme görevini de İzzetbegović üstlenmiş ve o yıllarda hem Türk halkının hem de İslam Âlemi'nin büyük saygısını kazanmıştır (Akın, 2010:100).

Onun bütün faaliyetleri ve özellikle Bosna Hersek'in egemenliği için verdiği mücadele çok zor şartlar altında sürdürülmüştür. Adı geçen sosyal düzenin yıkılmasının ve ortak devletin parçalanmasının yanı sıra çok sayıda insanın ölmesine, maddi yıkımlara, etnik temizliğe ve soykırıma neden olan saldırılar gerçekleşmiştir. Anayasal düzenin yıkılması, kendi bağımsızlığını ilan eden par-devletler, Sırp ve Hırvatistan Cumhuriyetlerinin ilan ettiği Bosna-Hersek'in ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Ülkenin savunulması için vatansever güçleri organize etmek, barış planlarının kurulması için de uluslararası toplum ile çok sayıda girişimlerde bulunarak diplomatik mücadeleyi sürdürmek gerekiyordu. Bosna Hersek, bu şartlar altında egemenliğin en çetin sınavını yaşıyordu. Aliya İzzetbegović, açık stratejik hedefler, pragmatik aksiyonlar ve çok sayıda uzlaşma ile ülkelerini korumayı ve güçlendirmeyi başaran vatansever güçlerin seferberliğine çok önemli katkıda bulunmuştur (Trnka, 2010:44). Dolayısıyla Boşnaklar yakın tarihte, Aliya İzzetbegović'in liderliği altında, pek çok yanlış yol arasında doğru yolu bulmayı başarabilmişlerdir (Jerkovic, 2010:36).

İslam Ülkeleri Örgütü Toplantısı'nda İzzetbegović, "Bizim hedefimiz, hiç kimsenin dininden, milliyetinden ve siyasi tercihinden dolayı zulme uğramayacağı bir ülkedir. Biz bu prensibe bağlıyız ve bunu uygulayacağız." diyerek Bosna Hersek için verilen mücadelenin stratejik hedefini bir kez daha belirtmiştir (Trnka, 2010:47).

Aliya'nın Bosnalıların lideri olarak görülmesi ile ilgili olarak Bosna-Hersek SDA Genel Başkan Yardımcısı ve aynı zamanda Aliya İzzetbegović'in oğlu olan Bakir İzzetbegović şu değerlendirmesi önemlidir (İzzetbegović, 2010: 13): "Aliya İzzetbegović iyi ve yumuşak başlı bir insandı. Onun sürdürdüğü ve kaybetmediği, galip geldiği böyle bir savaş ve böyle bir mücadele için, bu mücadelede başarmak için onun etrafındaki bütün insanları disipline eden sert bir adam olması gerektiği düşünülebilir. Ama o bunun tersiydi. Aliya cezalandırmıyordu, Aliya bilinen anlamıyla sertlikle disipline etmiyordu, insanlar Aliya'dan korkmuyordu; insanlar onu sevdiği için peşinden gidiyordu. Biz; onun çocukları ve başlarından korkunç olaylar geçen ve sonunda galip çıkan Boşnaklar,

UİULSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

bütün bunları ona olan sevgimizden dolayı, özgür kararlarından dolayı, bizi cepheye sürmediğinden yani bizi zorlamadığından dolayı başarmışızdır diye düşünüyorum. Özellikle onun bu kişiliği, bize öğüt vererek yardımcı olması, yön göstermesi, emretmemesi, insanların ondan korkmaması, ailesine halkına da böyle yansımıştır.”

Bu anlamda İzzetbegoviç'in temsil ettiği değerler, yalnızca bir dava adamı olarak mücadeleci ruhu değil, ilimden sanata, askeri alandan siyasi mecraya ve nihayetinde evrensel bir kucaklayışı barındıran yaşam çizgisidir. Bir eylem adamı olarak mücadele ruhunu farklı bir çerçevede yansıtan Aliya, çıkış yolunun, eğitime, anlayışa, toleransa, köleliğin kaldırılmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir (Korkmaz ve Temel, 2014).

Aliya İzzetbegoviç'in Entelektüel Liderlik İlkeleri

Bosna-Hersek'in özgürlük savaşında Bosnalı Müslümanlar'ın yaşadıkları trajedi ve verdikleri mücadele hafızalardaki tazeliğini hâlâ korumaktadır. Ancak savaş dolayısıyla yaşananları anlamamanın bir yolu da Aliya İzzetbegoviç'in eserlerini ve entelektüel yönünü anlamaktan geçmektedir. Aliya İzzetbegoviç'in entelektüel ufku, pek çok farklı konunun dâhil olduğu geniş bir alana yayılmıştır.

Bu bağlamda Aliya İzzetbegoviç, Türkiye'de ve Dünya'da Müslüman bir entelektüel olarak daha 1960'lı yıllardan itibaren yazdığı makaleler ve özellikle de 1980'lerin başında yayımlanan *Doğu ve Batı Arasında İslam* adlı kitabı ile tanınıyordu. Vefatından bu zamana kadar geçen süre dâhilinde savaş sırasında yapmış olduğu konuşmalar, otobiyografisi, Yugoslavya'nın dağılmasından önce düşünceleri yüzünden cezalandırıldığı yıllarda hapisanede tuttuğu notlar ve ilk eseri olan *İslam Deklarasyonu, Tarihe Tanıklığım, Bosna Mucizesi, Köle Olmayacağız* gibi eserleri değerlendirildiğinde İzzetbegoviç'in önemli bir entelektüel kişiliğe sahip olduğu söylenebilir (Akın, 2010:100).

Bu bağlamda İzzetbegoviç, bir siyaset ve devlet adamı olmanın ötesinde, farklı yönleri ve düşünceleriyle İslam Dünyası'nda son dönemde yetişmiş en önemli entelektüellerden birisi olarak kabul gördüğü ifade edilebilir.

Aliya İzzetbegoviç'in çok yönlülük, özgürlük, adaletçilik, sorgulayıcılık, eleştirelilik, sözde ve eylemde tutarlılık gibi özellikleri, özellikle öne çıkan entelektüel ilkeleridir. Bunlar, birbirlerini tamamlayan ilkelerdir.

Burada genel olarak tesbit edilen bu özellikler, İzzetbegoviç'in felsefi, dinî ya da siyasi meselelere yaklaşırken temele aldığı ilkelerdir. Bununla birlikte o, Müslüman bir entelektüeldir ve entelektüelliğinin beslendiği en önemli kaynaklar, bizzatı İslam'ın asıl kaynaklarıdır. Eserlerinde İslam'ın temel kabulleri ile tutarlı görüşler savunmaya özen göstermiştir (Akın, 2010:106).

O, genç yaşta başlattığı mücadelesinde, asimile edilmek istenen milletini, İslam kültürüyle ayağa kaldırmaya çalıştı. Fakat önce kendisi İslam'ı anladı ve yaşadı. Namazına dikkat eden, kıblenümâsını ve seccadesini yanından eksik etmeyen Aliya İzzetbegoviç (Koçak, 2010:220), ilhamını ve tüm sorularına cevapları İslam'da bulmuştur (Jerkovic, 2010:38). İzzetbegoviç İslam'ı hayatının mesleği olarak görmüştür. Olgun bir karar olarak inancından, dinî hayatı tercihindən söz edildiğinde bu, ilk vurgulanması gereken şeydir. Bu onun sadece davranışlarından değil, bu konuda yazdıklarından da anlaşılmaktadır. Aliya İzzetbegoviç'in inancı, sadece soyut bir Allah inancı değildi. O, İslami anlamda istikrarlı bir kişilikti; çünkü onun inancının temel konusu birinci sırada İslam'ın özüyü (İslam, 2010:125). İzzetbegoviç'e göre insan, biyolojik ve fizyolojik özelliklerinin ötesinde özelliklere sahip bir varlıktır. Hem beden hem de ruh sahibi bir varlık olarak insana ilişkin sorulara Aliya İzzetbegoviç'in bulduğu en ideal cevapların kaynağı İslam'dır." İslam, insana sorumluluklar yükleyen, bu dünyada üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesini emreden bir dindir (Akın,

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

2010:103). İzzetbegoviç (Acıyan, 2015): "Ben Müslümanım ve Müslüman olarak kalmaya kararlıyım. Bu hayatımın sonuna kadar böyle devam edecek. Çünkü İslam benim için iyi ve asil olmanın en doğru ifadesidir." sözü ile şahsında İslam dinine ne kadar değer verdiğini belirtiyordu.

O kendi misyonunu gerçekleştirmek için tamamen insanları doğru yola ve kurtuluşa götürecektir. Kur'an metodolojisini kabul etmiştir. İzzetbegoviç, Kur'an'ın kullandığı ve tavsiye ettiği bütün araç ve metotları her zaman Kur'an öğretisine ve metoduna uygun olmasına dikkat ederek, kendi refleks ve inisiyatifleriyle zenginleştirerek uygulamıştır (İslam, 2010:127). Aliya'nın çeşitli konulara göre tasnif edilen yazılarından, İslam Dini'nin ilkelerinin tamamen yayılmasını, hayatın her alanına, her şeyden de önce insanın ahlaki davranışlarına nüfuz etmesini ne kadar önemseyip anlaşılabılır. Makalelerinin başlıklarına göz atıldığında, bunlar dinin birinci sırada olduğunu ve diğer her şeyin; bilim, edebiyat, ekonomik hayatın veya sanatın her türünün dinle örülü olması gerektiğini göstermektedir. Her şeyin rotası dinî değerler olmalıdır (İslam, 2010:126).

İzzetbegoviç Hz. Peygamber hakkında fazla yazmamakla birlikte bu konuda söylediği şeyler çok görkemlidir: "Muhammed (a.s.) çok yakışıklıydı; fakat güzellik destanı değildi. Çok iyiydi; ama saf değildi. Cesurdu; fakat zalim değildi. Zeki idi; lakin felsefeci değildi. Vizyon sahibiydi; ancak hayalperest değildi. Kararlıydı; fakat inatçı değildi. Öngörülüydü; fakat kurnaz değildi. Bütün bunlar onun kişiliğinde tam ölçüde olup bu zirve kişilikte, çevresini fethettiği gücün sırrı yatmaktaydı." [Allah'ın Resulü Muhammed (a.s.)] (İslam, 2010:125).

Aliya'nın entelektüel liderliğini daha sağlam ve etkin hale getiren en önemli bir diğer özelliği onun "*Bilge*" bir kişi olmasında yatmaktadır. Bosna Savaşı, bir yönüyle onun inandığı ve savunduğu ilkelerin bir mücadelesi ve imtihan süreci olarak yaşanmıştır. Bosna Hersek'e bağımsızlık yolunda liderlik eden Aliya İzzetbegoviç'e derin bilgi birikiminden dolayı 'Bilge Kral' adı verilmişti (AVİM, 2018). O, düşünce tarihi boyunca gelişen felsefi tartışmalara hâkimdir ve bu tartışmalar dolayısıyla geliştirdiği fikirleri de oldukça özgündür. Bilgelik yönünü görmek için, düşüncelerini sistematik bir şekilde açıkladığı *Doğu ve Batı Arasında İslam* adlı eserine ve hapisane yıllarında okuduğu kitaplardan tuttuğu ve *Özgürlüğe Kaçışım: Hapishaneden Notlar* adıyla yayımlanan kitabına bakmak bile yeterlidir (Akın, 2010:100). Aliya bir mütefekkindir. Aliya'nın arkadaşları; "Aliya bir gün siyasete atılacak deseler inanmazdık." diyorlardı (Kansu, 2010:208). Her fırsatta kitap, dergi, hiç bir şey bulamazsa bir gazete okuyan, yazmayı ve araştırmayı çok seven bir kişiydi (Koçak, 2010:220).

Bu bağlamda Aliya İzzetbegoviç, Antik Yunan Felsefesi'nden, Ortaçağ Hristiyan ve İslam düşüncelerine, Aydınlanma Felsefesi'nden on dokuzuncu ve yirminci asrın etkili felsefelerine kadar düşünce tarihinin bütününi okumuş bir entelektüeldir. Modern Batı Felsefesi'nin temelinde yer alan Descartes, Bacon, Kant, Hegel gibi filozofların felsefelerini bilen, daha sonraki süreçte etkili olan Marks, Nietzsche, Bergson gibi filozofların felsefelerinin insanlığa etkilerini sorgulayan ve çağdaşı olarak kabul edilebilecek Sartre, Heidegger ve Camus gibi filozofları takip eden çok yönlü bir entelektüeldir. Sadece farklı felsefe akımları ve filozofların eserleri ile yetinmeyen İzzetbegoviç, edebiyattan sanata, psikolojiden sosyolojiye, siyaset biliminden hukuka ve doğa bilimlerine kadar çok farklı alanlarda söz edebilecek bir bilgi birikimine sahiptir (Akın, 2010:104).

Aliya İzzetbegoviç'in düşüncesini düşünmeye başladığımızda göreceğiz ki, onun düşüncesi, siyasetle bağlantılı ahlaki meselelerin tartışıldığı bir düşünce değil, insanın varlığı ile ilgili meseleleri ele alan hakiki bir düşünme tarzı, düşünme şeklidir. Aliya İzzetbegoviç'in tefekkürünün çok esaslı bir ontoloji

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

olduğunu, kendine varış, kendini anlama olduğunu söyleyebiliriz. Onu sadece, bir millet için değil, tüm insanlığın zulümden ve varlığın, düşünceye karşı tahakkümden kurtarılması şeklinde okumak lazımdır (Görgün, 2010:60). Bir Türk çağdaşı, Aliya İzzetbegoviç'i "Batı'daki İktbal" diye tarif etmişti. İslam düşüncesinin en büyük figürü olan Muhammed İktbal gibi, Aliya İzzetbegoviç de kendi sınıflarında öncelikli olarak insan özgürlüğü, çağımızda İslam düşüncesinin yeniden canlandırılması, Müslüman milletlerin üzücü durumlarının düzeltilmesi, Müslüman dünyası ile Batı ve İslam ile diğer dinler arasındaki ilişkiler vb. sorunlar üzerinde duruyordu (Latic, 2010:61). Yine Müslümanlar'ın neden Batı karşısında geri kaldığı, bu geri kalmışlığın sebebinin İslam'a bağlı olmaktan mı yoksa tam tersine İslam'dan uzaklaşmaktan mı kaynaklandığı gibi meseleler, onun da önemseydiği ve cevaplar bulmaya çalıştığı meselelerden bazılarıdır (İzzetbegoviç, 2007: 25). İzzetbegoviç (2014:39) "Dünya red yoluyla kazanılmaz, bu ancak kabul yoluyla yapılabilir. Gerçekte dünyanın kabulü, onu değiştirmenin ve kazanmanın ön şartıdır" sözü ile sadece bulunduğu coğrafya için değil tüm dünya için yetkililere olgun bir çözüm öneriyordu. O, insanlık tarihi boyunca filozofların, düşünürlerin, din ve bilim adamlarının tartışageldiği, insan ile ilgili hemen her konu üzerine kafa yormuş bir filozof olarak görülebilir. Benimsediği ve savunduğu görüşlerin temelinde başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslam'ın ana kaynakları vardır. Bununla birlikte o, İslam filozofları ve yakın dönemde İslam dünyasının meseleleri üzerine kafa yormuş Müslüman aydınları da takip etmiş bir entelektüeldir (Akın, 2010:104).

Aliya İzzetbegoviç'te bilgelik, siyasetçilikten çok daha önce gelen bir özelliktir. İzzetbegoviç tam anlamıyla önce filozof, entelektüel ve bilgedir; sonra da siyasetçi, cumhurbaşkanı ve liderdir. Bu yüzden o, izlediği siyasetin temelinde inandığı ahlâk ilkelerini yerleştirmiş ve benimsediği bu ilkeleri gerçekleştirmeye gayreti içinde olmuştur (Akın, 2010:101). Bu anlamda Aliya'nın entelektüel liderliğini güçlendiren bir diğer husus ise onun *ahlak* anlayışıdır. Bu bağlamda devlet adamında olması gereken, olmazsa olmaz özellik ahlaktır. Devlet adamını sıradan bir yöneticiden ayıran şey, sağlam bir ahlaki karaktere ve ahlaki insicama sahip olmasıdır (Kansu, 2010:207).

Bosna kültürel olarak çok büyük insanlar yetiştirmiştir. Cevdet Paşa, 19. yy'da Bosna'ya gittiği zaman, oradaki Müslümanlar hakkında şöyle şahadet ediyordu: "Ahlakları bozulmamış, çok ahlaklı, dürüst kimselerdi." Mesela tacirlerinin ahlak kurallarına uymayanı olmadığını söyler (Hatem, 2010: 211). İşte Bosna'nın Bilge Kral'ı olan İzzetbegoviç'in kişiliğinde de bu güzel ahlaki görmek mümkündür (Jerkovic, 2010:36). Bu anlamda Aliya, iyilik ve kötülüğün insana özgü olduğunu, dolayısıyla ahlâk'ın da insana özgü olduğunu belirtmiştir. İzzetbegoviç'e göre "Ahlâk", iyilik lehine ve kötülük aleyhine özgür ve bilinçli bir seçim gerektirir. Onun siyasetteki ideali, ahlâklı siyaseti başarmaktır. Bosna-Hersek Yüksek Müftüsü (Reisü'l-Ulema) Mustafa Efendi Çeriç'intesbitiyle Aliya İzzetbegoviç, siyasete dini sokmamış, dinin ahlâkını siyasete sokmuştur. Bu kaygı ve çabanın, gençlik yıllarından hayatının son dönemlerine kadar hayatının bütününe yayıldığı söylenebilir (Akın, 2010:102).

Bosna savaşına bakıldığında da Aliya'nın ahlaktan ödün vermediğini görmek mümkündür. Savaşın en korkunç anlarında; ülkesinin en iyi oğullarını her gün kaybetmeye devam ettiği, bütün ülkenin kan ve külle kaplı olduğu bir dönemde dahi, İzzetbegoviç dininden, ailesinden ve halkından aldığı ahlak prensiplerini bırakmamış, hiçbir millet hakkında asla çirkin bir söz söylememiş ve hiçbir zaman intikam almaya veya adaletsiz davranmaya çağırmamıştır. O, iyiliğin kötülüğe galip geleceği inancını hiçbir zaman bırakmamış ve hiçbir zaman

UİULSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

kibirilenmemiştir. Her başarıyı Allah'tan, hataları ise kendinden bilmıştır (Latic, 2010:68).

Aliya İzzetbegoviç'in dikkate alınması gereken en önemli entelektüel ilkelerinden bir diğeri de *adalet* anlayışıdır. Adaleti bir ahlâk ilkesi olarak benimsemesinin ve hayatında da uygulamasının pek çok örneği Bosna Savaşı sırasında yaşanmıştır. Halkına yapılan her türlü kötü muameleye rağmen savaş süresince adaletten sapmamaya çalışmış ve liderliğini üstlendiği topluma düşmanlarına karşı kin ve nefret ile değil, adaletle yaklaşımlarını tavsiye etmişti. Savaş sırasında yaşanan en trajik olaylarda bile akli devre dışı bırakabilecek bir duygusallığa teslim olmamayı ve akıl ile hareket etmeyi önemsemiş ve uygulamaya çalışmıştır (Akın, 2010:105). Kimseden nefret etmediğini söyleyen Aliya'nın yaklaşımını şu sözlerde görmek mümkündür: "Bizler özgürlük için mücadele eden, kimseden nefret etmeyen bir halkız. Amacımıza kısmen cesaretimiz, kısmen de bilgeliğimiz ve iyiliğe yönelmemizle ulaşmak isteyen insanlarız. İnsanlara karşı nefret hissetmiyorum. İnanın bana, tüm bu acı tecrübelerden sonra dahi, insanlardan nefret etmiyorum. Her şeyin güzel neticeleneceğine ve bu cehennemden bir çıkış olduğuna dair ümit beslememi sağlayan şey budur işte." (Koçak, 2010:224). İzzetbegoviç, "Kişileri affedin, yalnızca fiillerine, eylemlerine karşı kin duyun" derdi. Kişilere karşı kindar değildi (Yıldırım, 2010:218).

Özellikle insanların heyecanları, savaş atmosferinde çok daha fazla yükselebilir. Ama lider olan, bilge olan kişinin, *soğukkanlılığını ve yol gösterici* özelliğini kaybetmemesi, o ortamda da mantıklı karar verebilmesini gerektiriyor. Bu anlamda Aliya, ordusuna, askerlerine sürekli paramiliter değil, hukuka bağlı ordular olmaları gerektiğini anlatıyor. "Zayıflara eziyet etmeyin, halk bir ordudan korkarsa onun gücü azalır. Hangi ordu halkını korkutuyorsa o ordu güçlü değildir." diyordu. Foynitsa'da iki papaz öldürülmüştü. Papazları bir Boşnak'ın öldürdüğü ortaya çıkıyor. İnsanlar bunu yadırgamıyor. "Ne olmuş, bizden de bir sürü imam öldürülüyor, kadınlarımızı, çocuklarımızı, insanlarımızı her gün öldürüyorlar" diye düşünüyorlar. Ancak Aliya şöyle diyor: "Köprülerimizi yıktılar, camilerimizi tahrip ettiler, hadi bunu onlara ödetelim mantığı yanlıştır. Bunlar kimler? Bu papazlar, ustaşadan, yani o çetelerden değil ki; böyle düşünmek, bizi bir yerlere götürmez. Biz, insanların kendilerine ait hissettikleri bir ordu olmalıyız. O takdirde yenilmez olabiliriz." (Özkaya, 2010:229).

Aliya'nın değerler siyasetine adanmış bir kişilik oluşu onu, basmakalıp siyaset adamlarında görmeye alışık olduğumuz pragmatizmden uzak tutuyor ve koruyordu. Siyaseti, reelpolitik bir manevra zemini değil, düşüncelerini pratiğe geçirme alanı olarak görüyordu. Siyaset ve devlet adamlığı onun kişiliğinin iki yönüdür. İzzetbegoviç'in siyasal pratiği, ahlak, insan, tarih ve İslam ile ilgili görüşlerine bağlı düşüncesinden kaynağını almıştır. İslam'ın ahlâki temeline dayanarak siyaset üretme inancı ve çabası, onun siyaset felsefesinin en önemli özelliklerinden birisidir. Böylece düşüncesi, inancı ve pratiği ile İslam'ın kurucusu olduğu bir siyaset felsefesinin yeniden gündeme gelmesine ve imkanlarının tartışılmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

O ilkeliydi, o bir okuldu. Çok sayıda siyaset ve devlet adamı yetiştirdi. Siyaset adamları içinde daima seviyeli bir siyaseti temsil etmiştir. Siyaset onun için bir amaç değil, araçtı (Kansu, 2010:208). "Herkes oğlunuzu koltuğunuza oturtacağınızı bekliyordu, ama öyle olmadı. Neden düşünmediniz?" diye sorulduğunda Aliya gülümseyerek şöyle dedi: "İslam'da babadan oğula geçen irsi yönetimler yoktur. Peygamberimiz de öyle yaptı. Koltukta ısrarla kalmak veya oğluna devretmek cehalet döneminin alametlerindendir. Ben hiç böyle bir şey düşünmedim, oğlum da asla böyle bir teklif ve istekte bulunmadı. Şöhret ve mal

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

gibi varlıklar insanı etkiler ama her şey geçicidir. Doğru olan Allah katında itibarlı olmaktır. O'nun rızasıdır." (Koçak, 2010:223). Aliya, ideal siyaset ve devlet adamlığını şahsında birleştirmiş ender şahsiyetlerden biri olmuştur. O, inandığı ilkeleri hayatında uygulamaya gayret etmiştir. İzzetbegoviç'in düşüncesinde doğrular, sadece üzerine konuşulan ya da lafı edilen şeyler değil, tam tersine bunların ötesinde hayata geçirilen şeylerdir. Bu yüzden; "Olması gereken, aynı zamanda yaşanması gerektir." Hayatında ve savaş yıllarında yazdıklarını yaşamaya gayret etmesi dikkat çeken bir özelliğidir (Akin, 2010:106).

O; olayları önceden görebilme, önceden sezip anlayabilme, önceden fark edebilme yeteneğine sahipti. Yani "*vizyoner*" bir bakış açısına sahipti. Çevresini, dünyayı, insanları, hayatı bu yeteneğiyle anlatmayı başarmıştı. Maziye iyi bilen, geleceğe ümitli bakan, hali iyi değerlendiren kültürlü bir Müslüman lider, örnek bir kişilik idi (Koçak, 2010:221). Bu anlamda Aliya İzzetbegoviç, "geleceğin düşünürü"dür. Çünkü Aliya İzzetbegoviç kendi neslindeki bir çok Müslüman düşünürden çok farklı bir tutum sergilemiştir. O, konjonktüre bağlı bir düşünce üretmemiştir. Onun ürettiği "bağımsız Bosna" veya "Bosna Bosnalıdır" gibi mahallî bir düşünce değil, global, evrensel bir düşüncedir. Böylece, içinde yaşadığı dönemi ve bölgeyi aşan bir etkiye sahip olmuştur. Nasıl ki İbn Haldun'un altı asır önce yazdığı medeniyet tezleri bizim için hala önemliyse, Aliya İzzetbegoviç'in tezleri de asırlar sonra bile okunacak ve yeni nesiller tarafından merak edilecektir. Sahip olduğu bakış açısı itibarıyla Aliya İzzetbegoviç, asrımızın İbn Haldun'udur. Her ikisi de dünyayı medeniyetler seviyesinden nasıl görebileceğimizin analizini yapmıştır (Şentürk, 2010:132).

Çok yönlülüğünün yanında Aliya İzzetbegoviç'in entelektüel ilkelerine ilişkin kaydedilmesi gereken en önemli özelliklerinden birisi de "*özgürlük*" anlayışıdır. Aliya İzzetbegoviç, 15 yıl, bilfiil toplum liderliği yaptı. Arkasında bıraktığı en önemli miras, toplumuna bıraktığı özgürlük mirasıdır. O mirasın, çok inceden inceye örülmüş bir felsefeye dayandığı 15 yıl boyunca yaptığı liderlikte, savaş zamanında düşmanlarıyla, barış zamanında halkıyla olan ilişkilerinde görülüyor (Aktay, 2010:28). Aliya'nın daima özgürlüklerden yana tavır koyan bir düşünür ve önder olduğunu vurgulamak gerekir. Aliya'ya göre özgürlük kendi başına bir değerdir. Aliya'nın cezaevinde iken çocuklarından gelen mektupları okuduğunda "kendisini sadece hür bir insan olarak değil, aynı zamanda Allah'ın dünyada tüm hazineleri kendisine bahsettiği birisi olarak da hissettiğini" (İzzetbegoviç, 2005: xv) söylemesi oldukça dikkate değerdir. Söz ettiği özgürlük ancak sevgiyle-sevilmekle elde edilebilen ontolojik bir kategoridir; içsel bir özgür olma halidir, dış dünyayla ilişkimizden bağımsızdır (Erkilet, 2010:113). Aliya İzzetbegoviç Doğu ve Batı Arasında İslam adlı kitabında şöyle söyler: "Allah'ın iradesine teslimiyet, insanların iradelerine karşı bağımsızlık demektir. Allah'a itaat, insana itaati men eder. Böylece insan ile Allah ve dolayısıyla insan ile insan arasında yeni bir münasebet inşa eder." Aliya'yı ve dava arkadaşlarıyla birlikte Bosna'yı özgürlüğe taşıyan hayatını tam da bu perspektiften değerlendirmek gerekir. Ona görebağımsızlık, ancak ve sadece, manevi fethin, ülküsel bağımsızlığın sonucu olduğu zaman hakiki ve kalıcı olur, yani halkın elde ettiği bağımsızlığın içini doldurması ve uzun zaman koruyabilmesi için, söz konusu bağımsızlığın kendini bulduğu, kendi iç güçlerini keşfettiği işareti olmalıdır (İzzetbegoviç, 2010:61).

O,düşünce, ifade ve inanç özgürlüğünden hiçbir zaman taviz vermedi (Kansu, 2010:208).Onun hayatı aynı zamanda Bosna'nın özgürlük mücadelesini anlatır. Son savaş öncesinde kendisine yapılan bütün zulümler bir yönüyle savaşta Bosna'ya da uygulanmıştır. 14 yıl hüküm giydiği, ikinci kez hapse girdiği Saraybosna davasında mahkeme heyetine son söz olarak şunları söylemişti:

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

"Yugoslavya'yı seviyorum, ama onun yönetimini değil. Bütün sevgimi özgürlüğe veriyorum. Geriye yetkililer için bir şey kalmıyor..." (İslam, 2010:117). Aliya özgür bir birey olarak insanı merkeze alan; din, ulus, ırk, dil, cinsiyet, toplumsal statü veya siyasi kanaat farkı gözetmeksizin vatandaşların eşitliğini, özgürlüğünü ve haklarını kayıtsız şartsız tanıyan bir yaklaşımı savundu (İslam, 2010:117).

"Özgürlüğe Kaçışım!" İzzetbegoviç'in hapisane deneyimine, kamuda yasaklanmasına, yazına ve yayın yasağına, iş bulma imkansızlığına, bütün sözlüklerden ve okul kitaplarından uzak kalmasına işaret etmektedir. Kısacası, entelektüel ve fiziksel bakımdan engellenen özgürlük, özgürlük aşkını zayıflatmamıştır; çünkü kendisinin de ifade ettiği gibi "eğer bir kere gerçekten kaçabilseydi, entelektüel kaçıştan ziyade fiziksel kaçışa öncelik verecekti." Özgürlüğünün alınması, İzzetbegoviç'in cesaretle sabrettiği; ancak gerçekliğini kabullenmeyi cesaretle reddettiği bir unsurdur. İşte bundan dolayıdır ki uzun yıllar süren, bütün vatandaşlık haklarının -çalışma, yayın ve görüş belirtme hakkı- alındığı ağır hapis cezasından sonra; hapis deneyimine ve toplumdaki dışlanmasına rağmen şöyle yazmaktadır: "Konuşmam yasaktı; fakat düşünmemi yasaklayamazlardı ve bu düşünme imkanımı sonuna kadar kullanmaya karar verdim." (İslam, 2010:123).

Aliya halkının, Bosna'nın ve tüm insanlığın özgürlüğü için *ilham kaynağı* olmuştur. Bunun en bariz göstergesi ise *bedel ödeyen* bir insan olması idi. "Eğer haklı olmak istiyorsak, kuvvetli olmak zorundayız." diyen Aliya İzzetbegoviç, tüm hayatında bunu sağlamaya çalışan bir insandı. Onun hayatında, zilletle yaşamaktansa, izzetle ölmeyi tercih eden bir insanın izzeti ve idealizmi vardı (Çelik, 2010:22). Bu anlamda Aliya İzzetbegoviç, düşünceleri ve inandığı ilkeler uğruna bedel ödemekten çekinmeyen bir entelektüeldir. Filistinli düşünür Edward Said'in Entelektüel adlı eserinde entelektüelin iktidar ile ilişkisi konusunda savunduğu ilkelerin pek çoğunu İzzetbegoviç'te görmek mümkündür. O, düşünceleri ve kaleme aldığı fikirleri yüzünden hayatının dokuz yıla yakın bir süresini hapishanelerde geçirmiştir. Gerek yargılandığı, gerekse hapishanede bulunduğu süre dâhilinde ilkelerinden taviz vermemeye çalışmıştır. Bosna Savaşı'nı da böyle görmek mümkündür. Yazdığı eserlerde değişik vesilelerle İslam'ın haksızlık karşısında mücadele edilmesi emrine vurgular yaparken kaderin bir sonucu olarak Bosna Savaşı sırasında haksızlıkla mücadelenin lideri olmuştur. Bosna Savaşı'nda var olan alternatifler arasında ilkelerine uygun olduğu için savaşmayı seçmiştir (Akın, 2010:106).

O, meseleleri ele alırken tarafsız değildir. Ancak bir değer olarak da kabul ettiği ve benimsediği özgürlük anlayışı, onun tartıştığı dinî, felsefî ya da siyasi bütün konulardaki meseleleri ele alışında öne çıkar. Konulara; geleneğin genel kabullerinden, olumlu ya da olumsuz önyargılardan, ezberlerden ve sloganlardan bağımsız bir şekilde yaklaşmaya çalışır. İlgilendiği konu her ne ise; o konuda ortaya atılmış fikirlere adaletle yaklaşır. Dolayısıyla pek çok düşünce, İzzetbegoviç tarafından ne tam anlamıyla reddedilir, ne de tam anlamıyla kabul görür. Söz konusu düşünce, materyalist kaynaklı olabileceği gibi, idealist kaynaklı da olabilir. Bu fikri ortaya atan düşünür, ateist olabileceği gibi dindar bir Hristiyan ya da Müslüman da olabilir. İzzetbegoviç, düşüncenin ya da düşünürün özelliklerinin ötesinde, ortaya konan düşünceyle ilgilenir ve o düşüncedeki doğruları tesbit ederken yanlış ve eksiklere de dikkat çeker. Bu arada, kendi ilkeleri doğrultusunda doğrularını söylemekten ve bunları tutarlı olma kaygısıyla savunmaktan da çekinmez (Akın, 2010:104).

Karakterinin başlıca yapısı narin bir insancılıkla örülmüş olmasına rağmen, Aliya İzzetbegoviç bir hayalperest değildi. Ayaklarının üstünde kuvvetlice duran ve etrafındaki koşulları ve gerçekleri büyük bir ciddiyetle kabul

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

eden *gerçekçi* bir kişiydi. Bu sayededir ki, müzakerelerde olağanüstü bir kabiliyet sergiledi, uzlaşma onun en güçlü silahıydı. O güç gerçeklere, bir bilgenin kabiliyetiyle alışıyor, böylece kötü bir müzakere ortamını iyiye çevirebiliyor, hatta çoğu kez kesin zannedilen yenilgiyi bile önleyebiliyordu. Bosna Ordusu'nun onun akıllı liderliğinin bayrağı altında düzenlenmesi ve büyümesi sayesinde Boşnaklar politik kuram ve uygulamada şimdiye kadar görülmemiş bir deneyden sağ kurtuldular (Jerkovic, 2010:36).

İşte bu özelliğinden dolayı Aliya İzzetbegović, her filozof ve büyük düşünür gibi *sorgulayıcıdır*. O, kabul ettiği ve etmediği düşüncelerin hepsine karşı sorgulayıcı tavrını bırakmamış, kendi düşüncelerini de sorgulama süzgecinden geçirerek kabul etmiştir. Bu özelliği dolayısıyla, savunduğu düşüncelerini daha güçlü bir şekilde benimsemiştir. İzzetbegović, insanlığı, hayatı sorgulayan ve yaşamı boyunca sorduğu sorulara cevap bulma gayesi taşıyan kimliğiyle verdiği sonuçları hayatına aksettiren bir eylem adamıdır. "Sadece soran cevap alacaktır" diyen Aliya, ömrü boyunca insanlık ve özgürlük için sorgulanmıştır (Korkmaz ve Temel, 2014). İzzetbegović, sorgulayıcılığına bağlı olarak eleştirel bir düşünce yapısına sahiptir. Gençlik yıllarından itibaren her türlü konuya eleştirel yaklaşmak onun en önemli özelliklerinden birisi olmuştur. Gençlik yıllarında dâhil olduğu "Genç Müslümanlar" teşkilatında geleneksel din kabullerine karşı olan eleştirel tavrı yüzünden dışlandığını belirtmiştir. Ancak sorgulayıcılığı ve eleştirel tavrı, adaletçiliği ile ilişkilidir. Onun düşüncesinde eleştirelilik ve adaletten sapmamaya gösterilen özen bir arada yer alır. Aliya İzzetbegović'in eleştirel tavrı eserlerinde de özellikle dikkat çekmektedir. Bu yüzden yazılarında "ideologları, cahilleri ve akletmeyenleri rahat bırakmaz; onların tutarsızlıklarını ve haksızlıklarını pratik örnekleriyle sık sık gözler önüne serer". Müslümanlar için edinilecek en önemli kazanımlardan birisinin eleştirel düşünceye sahip olmak olduğunu savunmuştur. Bir yandan Kur'an-ı Kerim'de insanı akıl yürütmeye, düşünmeye ve sorgulamaya davet eden ayetlerin ne kadar çok olduğuna özellikle dikkat çekerken, bir yandan da mevcut İslam toplumlarının bu özelliklerden ne kadar uzak olduğuna ilişkin duruma da işaret etmiştir (Akin, 2010:105).

"Müslüman mı Yetiştiriyoruz Yoksa Tebaa mı?" başlıklı yazısında, Müslümanlar'ın çocuklarını itaat üzere eğitmesinin son asırlardaki gerilememizin önemli sebeplerinden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Çünkü itaatçi ve teslimiyetçi yöntemlerle, yönetmek değil yönetilmek üzere formatlanmış insanlar yetiştirilebilir ancak. "Oysa Kur'an teslimiyetçiliği yasaklamıştır. Çok sayıda sahte büyüklük ve otorite yerine Kur'an, sadece tek ve biricik olan Allah'a teslimiyeti tesis etmiştir. Ve bu teslimiyette insan için özgürlük inşa ederek, onu bütün korkulardan ve bütün diğer teslimiyetlerden kurtarmıştır". Aliya Müslüman'ı "Allah'ın yolundan gidecek ve bunun için kimseden izin istemeyecek" kişi olarak tanımlar. O, Müslümanlar'ın iç özgürlüğüne vurgu yapan nadir şahsiyetlerden biridir (Erkilet, 2010:113-114). Eleştireliliğe verdiği önem konusunda hapishanede tuttuğu notlar arasında yer alan şu ifade oldukça ilginçtir: "Ben olsam Müslüman Doğu'daki tüm mekteplere "eleştirel düşünme" dersleri koyardım. Batı'nın aksine, Doğu bu acımasız mektepten geçmemiştir ve birçok zaafın kaynağı budur". Müslüman bir entelektüel olarak İslam Dünyası'nın meselelerine getirdiği yaklaşımların özgünlüğünün ve farklılığının kaynağında onun eleştirel bir düşünce yapısına sahip olması yatmaktadır (Akin, 2010:106).

Bu bağlamda Aliya Müslümanlar'ın eğitiminin itaata ve korkuya, sertlik ve disipline dayandırılmasına karşı çıkar (Erkilet, 2010:113-114). Eğitimin cehaletten kurtulmanın, özgürlüğe kavuşmak için yegane yol olduğuna inanırdı.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Yıldırım (2010:218) Aliya'nın *eğitime önem verdiğini* şu sözleri ile ifade ediyor: "Kendisiyle ne zaman görüşsek, Bosna'ya yardım götürmeye çalışsak bizleri eğitime yönlendirirdi. Mülteci kamplarında okullar açmamızı, eğitimciler göndermemizi, Sırp ve Hırvat çocukların eğitimlerine devam ettiğini, Boşnak çocukların da eğitimlerine devam etmesi gerektiğini söylerdi. Ve o dönemlerde, Bosna'daki gençlerin Türkiye'ye ve diğer ülkelere giderek okuması gerektiğini belirtirdi. Bu kadarla da kalmaz, Boşnaklar'ın mülteci olarak yaşadığı ülkelere gider, insanların sağlığından sonra, eğitimlerini sorar ve bu konuyu öncelerlerdi. Çünkü o, cehaletin, köleliğin en önemli sebebi olduğunu çok iyi biliyordu."

Aliya İzzetbegović, hayatını düşündükleriyle şekillendiren, ancak kendisinden farklı olanlara da toleransla bakabilen bir insandı. Bu nedenle küreselleşmeyi en iyi şekilde anlamış, İslam dünyası ile Batı dünyası arasındaki farklılıkları, "Medeniyetler Çatışması" tezinden çok daha önce anlamış, teyakkuza olan bir insandı. "Medeniyetler ittifakı" projesi ile Aliya İzzetbegović'in eserleri çok iyi analiz edilirse, kök itibarıyla birbirlerine paralel oldukları görülecektir. Batı, Avrupa, Bosna'nın uğradığı o dramda çok kötü bir imtihan verip sınıfta kalmıştır. O, buna rağmen, insan sıcaklığını, tüm fikirlerini koruyan bir insandı, Dayton Andlaşması'na imzasını koyup, devletini kuran bir insandı, galip olan bir insandı, mağlup olanların mağlubiyetiyle dalga geçmeyecek kadar izzet-i nefis sahibi bir insandı. Aliya İzzetbegović'in eserlerine baktığımız zaman, İslam dünyasından Batı'ya kadar uzanan ifrat ve tefrit şeklindeki iki davranışı da tasvip etmez. Birincisi, Batı'ya ait olan ne varsa kökten reddeden, onu elinin tersiyle iten, diğeri ise ne varsa körü körüne alan, taklit eden tavrıdır (Çelik, 2010:21). Dolayısıyla bu anlamda Aliya İzzetbegović, bu özelliğinin bir sonucu olarak ne tam anlamıyla Batı karşıtı birisidir ne de tam anlamıyla Doğucu'dur. Ancak her iki medeniyeti de pek çok yönüyle çok iyi bilmektedir. Nitekim kendisi de aidiyetlik açısından hem Batılı hem de Doğulu bir entelektüeldir. Kendi ifadesi ile "akıl ve düşünce olarak Batılı, ruh ve duygu olarak Doğulu" olduğunu belirtmiştir (Akın, 2010:104-105).

Aliya İzzetbegović Doğu ile Batı'yı çok iyi tanıdığından dolayı Bosna'da, bütün İslam devlet ve mezheplerini aynı hedef doğrultusunda birleştirmiştir. Savaş ve katliam yapılan diğer yerlere bir bakıldığında, hep mezhep kavgaları, devletlerin siyaset kavgaları olmuştur. Ama İzzetbegović öyle güzel bir siyaset ortaya koydu ki, Suudi Arabistan'la İran orada aynı hedef doğrultusunda birleşebildi. Şii, Sünni, Selefi, aynı hedef doğrultusunda, Bosna'nın selameti için bir araya gelebildi (Yıldırım, 2010:217). Huntington "İslam Dünyası'nı Bosna kadar birleştiren hiçbir mesele olmamıştır." diyor ki hakikaten öyledir. Bosna meselesi dünyanın farklı bölgelerindeki Müslümanlar'ı sempati ile bir araya getirmiş bir meseledir. Aliya'nın deyiimiyle, Bosna yalnızca Balkanlar'da bir toprak parçası değildir. Bosna, farklı etnisiteye bağlı milletlerin bir arada yaşamayı başarabildiklerine dair müşahhas bir örnektir (Özkaya, 2010:228).

Aliya İzzetbegović'in İslam Dünyasını Bosna'da birleştirmesinin temelinde kendine has mukayeseli bir medeniyet düşüncesi vardı. Onun medeniyet anlayışı, başka medeniyetlere açıktır ama İslam medeniyetinin başka medeniyetlerle sentezlenmesine karşı çıkar (Şentürk, 2010:129). Doğu ve Batı Arasında İslam kitabı, onun şaheseridir ve bir medeniyet projesi kitabıdır. Bosna'nın kurtuluşu, ulus devlet oluşu gibi konular yoktur, İslam medeniyetinin diğer medeniyetlerden farkı, yeniden ihya edilmesi ve Müslümanların, bu medeniyetle birlikte bağımsızlıklarını kazanmaları vardır. Onun "dava taşı", Bosna değil, bir bütün olarak İslam medeniyetidir. Fakat bunu yaparken, diğer medeniyetleri yok etmek gibi bir kaygısı yoktur, yani ırkçı ve faşist bir tavır sergilememektedir (Şentürk, 2010:130). Aliya dünyaya o dönemde şöyle

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

sesleniyordu: "Hayır, biz ne Doğuluyuz, ne de Batlıyız, biz farklıyız, biz Müslümanız (Şentürk, 2010:130).

O, diğer medeniyetleri de tanıyor ve her medeniyetin özgür olmasını istiyor. Yani özgürlüğü yalnızca kendisi için istemiyor. Düşmanı için de isteyebiliyor. Bu, Osmanlı geleneğidir. Osmanlılar da bu geleneği, Hz. Peygamber'den alıyorlar. Hz. Peygamber, Medine'ye gittiğinde, diğer din ve medeniyetleri, yani putperestlik, Yahudilik ve Hristiyanlığı yok etmiyor, onlara da var olma hakkı vererek birlikte olmanın yollarını arıyor. Daha sonra Müslümanlar bu sünneti takip ederek, İran'a gittiklerine Mecusileri, Hindistan'a gittiklerinde Hindu ve Budistleri yok etmemişler, onlarla birlikte yaşamışlardır. Müslümanlarda yalnızca kendi medeniyetini hâkim kılmaya düşüncesi yoktu. Zaten başka medeniyetleri yok etmeye çalışan medeniyet anlayışı, "Kapalı Medeniyet" anlayışı olarak adlandırılmaktadır. Bu anlayış, Sırp ve Hırvatların medeniyet anlayışıdır: Yalnızca kendi medeniyetini hâkim kılmak ve diğerlerini yok etmek. İslam'da ise, "Açık Medeniyet" anlayışı denilen bir medeniyet düşüncesi vardır: Herkesin medeniyetine özgürlük vermek (Şentürk, 2010:131).

Bu anlayış, Aliya'nın devlet başkanlığı sırasında da çok bariz görülüyor. Sırp ve Hırvatların yaptığı katliam ve tecavüzlerle ilgili rakamlar çok çarpıcıdır. Ancak Bosnalılar, Sırp ve Hırvatlara aynıı yapmıyorlar. Onlar bize bunu yaptı, biz de onlara yapalım gibi bir maksadın içinde değiller. Onların maksadı özgürlüktü. Onlar kendilerine yapıları düşmanlarına yapmadılar. Yapsalardı belki dünya makul karşılayabilirdi, çünkü ona maruz kalmışlardı. Fakat Bosnalıların medeniyet düşüncesinde böyle bir davranışın yeri yoktu (Şentürk, 2010:132).

O savaşın en şiddetli zamanında cami çıkışında cuma namazı sonrasında Kur'an öğrenmek için bahçede bekleyen çocukları görünce güler yüzle onlara yaklaştı ve onlarla sohbet etti. Savaşa aldırmadan, geleceğin güzel günlerinden bahsetti, "Siz okuyup bu millete faydalı hizmetler yapacaksınız. Tüm ilimler çok değerlidir. Bu arada dinimizi öğrenmek ve bize ait olan kültür değerlerimizi öğrenmek, yaşamak ve gelecek nesillere öğretmek de çok önemlidir. Siz de bunun için buradasınız. Sizi çok seviyorum" dedi. Edin isimli bir çocuk Aliya'ya "Ben asker olacağım ve Sırp'ı öldüreceğim" deyince Aliya şaşırıp ve çocuğu yanına çağırdı. Onu sevdi ve neden böyle konuştuğunu sordu. Çocuk büyük bir kinle ve yüksek sesle anlatmaya başladı: "Ben Gorajde'den canını kurtarmak için kaçan ailelerin çocuklarından biriyim. Köylerimizi bastılar, evve camileri ateşe verdiler. Kaçamayanları kurşuna dizdiler, bazılarını camiye toplayıp yaktılar. Ben her şeyi gözlerimle gördüm." Aliya duydukları karşısında şaşırılmıştı. Çocukları başlarını okşayarak sevdi ve onlara "Bakın çocuklar, biz de geçmişte çok acılar çektik. Sizinle birlikte de hala çekiyoruz. Ama tüm Sırp ve Hırvatlar'ı düşman göremeyiz. Bu yapılanların yanlış olduğunu kabul edip bizimle aynı düşüncede olan Sırp ve Hırvatlar olduğunu unutmayın. Bu savaş bitecek ve Bosna bölünmeyecek ve biz yeniden bir arada yaşamaya devam edeceğiz. Kin ve düşmanlık gütmeyeceğiz, ama bize yapılanları da asla unutmayacağız. Bazılarının yaptığı gibi biz barbar olmayacağız. Babalarının yaptığı ihanetin bedelini çocuklarına mal etmeyeceğiz. Eğer siz dininizi, kültür ve tarihinizi öğrenir ve bu değerleri yaşarsanız Sırp ve Hırvatlar'ın çocuklarına da çok şey öğretmiş olacaksınız. Babalarının yaptığı yanlışları ve o yaşadığınız, gördüğünüz olayları anlatırsanız o çocuklar da bu olayları kabul etmeyecek ve size hak vereceklerdir. Onları bilgilendirirseniz, sizden özür dileycekler ve babalarının yaptıklarından hep utanacaklardır. Ama siz yaşadıklarınızı anlatmaz ve kendilerine düşman gözüyle bakıp saldırır veya sürekli dışlarsanız onlar da babalarının yaptıklarının doğru olduğunu düşünmeye

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

başlarlar; işte o zaman siz kaybedersiniz. Bizim dinimiz sevgi ve barış dinidir. Biz de bu kutsal dinin mensupları olarak bize yakışanı yapacağız" (Koçak, 2010:222). Aliya İzzetbegoviç'in bu "Açık Medeniyet" anlayışı onun *etnik ayrımcılığa şiddetle karşı* biri olmasını da sağlayan önemli bir özelliği idi. O, hangi etnik kökene ve hangi dine mensup olursa olsun, insana, Cenab-ı Allah'ın yarattığı mukaddes bir emanet olarak bakar ve değer verirdi (Koçak, 2010:220). O, Bosna Devleti'nin çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli yapısını içtenlikle sahiplenmiş, bunu da en iyi şekilde temsil etmiştir (Kansu, 2010:208). Bosna Hersek'e saldırı, Bosna Hersek Devleti'nin bölünmesini ve yok olmasını hedefliyordu. Buna karşı Aliya İzzetbegoviç, bir Müslüman düşünür ve özgürlük, hoşgörü ve demokrasi savaşçısı olarak, İslam değerlerinin, diğer din ve görüşlerle tam bir özgürlük ve eşitlik içerisinde korunması için mücadele ediyordu (Trnka, 2010:48).

Bosna Hersek toprağının halen titrediği ve yeni yapılan Bosna binasının temelleri üzerine inşa edilen Dayton yapısının henüz sarsıldığı bir ortamda Aliya İzzetbegoviç çok kökenli bir toplumu ve ırkçılığın varlığını halen hissettirdiği bir ortamda bulunan bir devleti inşa etmeye yönelmiştir. Bağımsızlık Bayramı vesilesiyle 1 Mart 1998 tarihinde tüm Bosna halkına ve vatandaşlarına gönderdiği mesajda Aliya (Jerkovic, 2010:36): "...Barış gelmiştir, ama yaşadığımız cehennemden taşıdığımız travmalardan dolayı içimizde hâlâ huzursuzluk vardır. Şimdi ülkemizi yenileme yolundayız, yüzümüzü bir daha geleceğe doğru çevirip, farklılıkları unutup, sınırsız bir Avrupa'nın parçası olma çabasında görüş birliğine varmış Bosnalılar olarak tekrar yenmeye çalışmalıyız. Geçmişimizi hâlâ unutamadığımız için bu zor bir görev olacaktır. Ama bazı insanların yüreklerinde hâlâ dinmeyen kine karşı kinli davranmamamız Bosna'nın asıl gücünü gösterecektir. Bunu başarırırsak çok etnikli Bosna Hersek projesi de başarılı olacaktır...."

Bu mesajın hızlıca okunması bile içinde etnik görüş darlığının olmadığını fark etmek için yeterlidir. Mesaj Bosna Hersek'teki herkesi; Sırp'ları, Hırvat'ları ve Boşnak'ları bağlamaktadır. Kozmopolitliği çok belirgindir ve Bosna Hersek'in etnik ayrımcılıksız yeni bir yüze sahip olma çabası çok açık bir şekilde görülmektedir. Aliya, tek-tipleştirici bir kültür anlayışı yerine, Osmanlılar'dan örnek vererek farklı olana tanınan özgürlükler üzerine kurulu İslami bir özgürlük anlayışına gönderme yapıyordu. Ona göre din, özellikle de İslam, insan saygınlığının ihlaline kayıtsız kalmazdı. "Şeref, insanın kendine ve gayesine sadık kalması" anlamına gelirdi ve Osmanlılar da, dünyanın en uysal topluluğu olmadıkları halde, egemenlik süreleri boyunca Hristiyan ve Yahudi tapınaklarına ve eserlerine dokunmayıp onları korudularsa bu, onların, insanların ve dinlerin saygınlığına duydukları inançtan kaynaklanıyordu. Buradan hareketle, Aliya'nın ana temalarından birinin "farklı kültürlerin tek-tipleştirilmeden yaşama özgürlüğü" olduğu söylenebilir. Bu, toplumsal özgürlüklerin tanımlanması açısından çok önemli bir hareket noktasıdır (Erkilet, 2010:115). Bosna'da savaş başlamadan önce, halkların self determinasyonu yerine Bosna'nın çok dinli, çok etnikli ve çok kültürlü bir birlik olarak tarihî formülasyonuna gönderme yapan Aliya, bu ideale o kadar inanmıştı ki, Bosna-Hersek'te bulunan üç halktan herhangi birinin ikinci sınıf muamelesi görmesi halinde makamını derhal terk edeceğini söylemekten çekinmemişti (Erkilet, 2010:116). Örneğin savaşta 600'ü cami, 1.000'e yakın Osmanlı eseri yıkılırken, Aliya Bosna'da hiç bir kiliseye, esere zarar verilmesini istememiş ve bunun önüne geçmiştir (Yıldırım, 2010:218).

Cesaret ve kararlılığıyla hemen herkesin dikkatini üzerinde toplayan İzzetbegoviç, fikri ile fizikiğini hiç bir zaman ayırmadan yaşadı. İnce siyasetiyle bir ulusun imhasını önleyen Aliya, gittiği bütün toplantılarda *halkını düşünerek hareket etti*. Cidde'de yapılan bir toplantı sonunda Kabe'ye giden Aliya, iki rekat

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

namaz kıldıktan sonra şöyle dua ediyordu: "Allah'ım, yıllarca baskı altında oldukları için inançlarını öğrenme şansı bulamayan, baskılar yüzünden inancını doyuramayan ve bu günlerde özgürlükten çok uzakta yaşayan halkıma, çektikleri acılarda ve yalnızlıklarında yardım et." (Koçak, 2010:222). Gerçekten halkını çok seven bir liderdi. Dört yıl süren savaşta halkının liderliğini büyük bir cesaretle, azimle yürüttü. Saraybosna bombalanırken orayı terk etmedi, askerleri ile siperde bulundu, sığınaklarda yaşadı ve ordusunun başında cephede mücadele etti (Aymalı, 2013). Savaş sırasında Aliya'nın komutanlarından olan Şerif Petkoviç Aliya İzzetbegoviç'in halkını düşünen bir lider olduğu ile ilgili şu anısını anlatmaktadır (Neretva, 2016): "Birliğimiz bir taarruza hazırlanırken komutan bizi ön cephede ziyaret etti. Ziyaret sonrası öğle yemeği hazırladık. Kuzu yemeği hazırlamıştık ve yemeği önüne koyduk. Ben yanıdaydım, onun yemeğe başlamasını bekliyorduk. Komutan bir türlü yemeğe başlamadı. Ona "her şey yolunda mı?" diye sordum. Yemeği sevmeyişini falan düşündüm. Bir süre sessiz kaldı ve sonra bana dönüp sordu: "Ön cephedeki ordum aç mı? Ne yiyorlar?" Ona merak etmemesini, onların bizimle aynı yemeği yediğini söyledim."

Özkaya (2010:228) Bosna halkının da Aliya'ya sahip çıkışını şu anısı ile anlatmaktadır: "Bizi misafir eden kişi, idrisFazliç'ti. Masaya oturduk, baktık masanın üzerinde mermi çekirdeklerinden, kovanlardan süsler var. Evi, bombalara hedef olmuş bir ev. "Bu nedir, ne yapmışsın, niye yaptın?" diye sorduk. O da bize, bunların, evinin hedef olduğu sırada atılan kurşunlar olduğunu söyledi. Biz hayret ettik. Öyle bir ortamda, savaşta, böyle bir güzellik düşünememek, o milletin yaşama azmini gösteren çok önemli bir örnektir diye düşünüyorum. Aliya tabii ki büyük bir liderdi, ama halk laçka olsaydı yaptığının çok da bir karşılığı olmazdı. Boşnaklar da ona karşılık veren bir halktı." Aliya'da Bosna halkı için şu anısını anlatıyor: "Ülkemde garip şeyler oluyor. İnsanlarımı ziyaret ediyorum. Bana diyorlar ki, 'Yiyeceğimiz, içeceğimiz, silahımız yok.' Ben, bu cümlelerden sonra onlardan şunu beklerdim: 'Haydi bir çözüm üret.' Hayır, asla demiyorlar. Bunun ardından şöyle diyorlar: 'Pes etme! Biz, bu halde de yaşama gücüne sahibiz, diren, sakın pes etme! Sonuna kadar savaşaacağız'" (Yorulmaz, 2015; Özkaya, 2010:229).

Oğluna ne kadar değer veriyorsa, cephedeki çocuğa da o kadar değer veren *vefalı* bir liderdi. Bosna'nın dışından Bosna'ya giden çok genç olmuştu. Hepsine sahip çıktı. Kimisi şehid oldu, kimisi de vatandaşlık alıp orada kaldı. Tüm dünyaya rağmen, bir vefa örneği olarak, onlara sahip çıktı. Savaşın sona, ülkesi tarafından geri istenen gençleri iade eden ve onlara sahip çıkmayan kişiye, son nefesinde yanı başında oturup helallik istemesine rağmen hakkını helal etmedi. Bosna Hersek'te Bosna'ya hizmet edenleri çok sever, onları dışlayanları da dışlardı. Böyle bir vefa örneği bir insan idi (Yıldırım, 2010:219).

Aliya İzzetbegoviç'in savaşın getirdiği birçok sorunlarla mücadele etmesinde, ikna edici olmasında, müzakerelerde ciddi anlamda başarı sağlamasında ve tüm herkesi düşmanı bile olsa önce insan olarak görmesinde en büyük etkenin onun "sanatı önemseyen bir kişiliğe" sahip olmasının yattığı ifade edilebilir. Entelektüel bir lider olarak, Doğu ve Batı Arasında İslam adlı değerli eserinin bir yerinde şaire ilişkin bir tanımı aktarır : "Şair, gaybı gören ve eski zaman törenlerinin anahtarlarını keşfeden kişidir." Bu tanım, aynı zamanda kendisini de ifade eder. Ona göre, özelde şiir, genelde sanat, 'anlatılamazınanlatılamazlığınınanlatmak'tır. İzzetbegoviç, sanatın, özellikle geleneksel sanatın doğasını ve modern zamanlarda yaşadığı olumsuz değişimi vukufiyetle anlatan bir bilgedir. İzzetbegoviç'e göre, sanat, "şiir insan hakkında bilgi"dir. İlim keşfeder, varolanı belirler; sanat ise "yaratır." (Yalsızuçanlar, 2010:91). İzzetbegoviç, din ile sanat arasındaki temas noktalarını tartışırken, bir yerde, 'Dini gerçek yoksa, sanat gerçeği de yoktur' der ki, bu, 'sema ile arzın'

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

topyekün ağırlığına/baskısına insanın cevabını ancak sanat yoluyla verebilmesini de içerir (Yalsızuçanlar, 2010:94). Bu sırdandır ki, İzzetbegoviç'in ifadesiyle, 'sanat, insanla Allah arasında bir sırdır.' (Yalsızuçanlar, 2010:97). Ona göre; "ilim doğruyu ifade eder, sanat ise hakikate uygun olanı." Aliya'nın sanat anlayışının düzeyi onun entelektüel olarak zihin dünyasını göstermesi açısından da önemlidir. Bu anlamda onun sanata bakışı ve anlayışı aynı zamanda savaşı, olayları ve insanları yönetme tarzını da belirleyen önemli bir faktör olarak görülebilir.

Aliya İzzetbegoviç ne kadar zor şartlarda olsa da *sözünde duran* erdemli bir insandı. Kendisine verilen sözlerin hiçbirisi tutulmamıştı. Ama o, verdiği sözlerin hepsini tuttu. Yazılı olan-olmayan her sözünü tuttu; düşmanlarına karşı dahi... Ve o dürüstlük kendisine çok şey kazandırdı (Yıldırım,2010:218).Aliya savaş esnasında SDA'nın bir kongresinde yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti (Yorulmaz, 2015): "Eğer bir ikilemdeyseniz ve elinizde daha az yetenekli ancak kesin olarak dürüst bir birey varsa, dürüst olanı tercih edin, hata yapmayacaksınız." Aliya, blöf yapmayan, yalan konuşmayan verdiği sözü tutan; tutarlı, kararlı, soğukkanlı ve çok sabırlı bir insandı (Koçak,2010:220). Bir keresinde kurucusu olduğu partisi SDA'da yakın çevresiyle seçim hazırlığı yaparken, kendisine siyasi rakiplerine karşı bazı seçim hileleri önerdiler. Rahmetli Aliya, sonuna kadar sabırla dinledi ve sonunda yanındakilere bakınarak ve hafifçe gülümseyerek "Arkadaşlar en güzel hile hilesizliktir. Bunlar bize yakışmaz. Biz azim, gayret ve büyük bir samimiyetle ülkemiz ve milletimiz için üzerimize düşeni yapmalıyız. Biz bunu yaparsak, Allah hizmetlerimizi bereketlendirecek ve bizlere hak ettiğimiz başarıyı nasip edecektir. Çünkü Allah ülkesi ve milleti için samimiyet, hulus-i kalp ve azimle çalışanların mahcup olmayacağını bildiriyor. Önce buna inanmalı ve bu inancın gereğini yerine getirmeliyiz. Doğruluk ve dürüstlükten asla ayrılmayalım" şeklinde uyarıyordu (Koçak, 2010:221).

Aliya *tevazu sahibi* bir insandı. Tevazuyu zorlanarak yapmıyordu, oldukça samimi idi. Akif Emre onun mütevazılığı için şu değerlendirmeyi yapıyordu (Yorulmaz, 2015): "Her durumda bile ona yaklaştığınızda şeffaf bir insana dokunduğunuzu, gölgesiz bir kişilikle temas ettiğinizi hissedersiniz." Çoğuna göre o, tarihin göz kamaştırıcılığından uzak bir hayat yaşamaya çalışan hırstan uzak bir kahramandı. O,Resmi asıldığında indiriyor, alkışlandığında hoşlanmıyordu (Yıldırım, 2010:218). Bir dost sohbetin de Aliya, dostlarına şunları söylüyordu: "Bağımsız bir Bosna Devleti kuruldu, zalimler devrildi. Çok yaşadım ve yoruldum. Şimdi sevgilime kavuşmak istiyorum." Bu sözlerle, dünyada yapacaklarını yaptığını ifade ediyordu. Aliya birileri gibi ömrünün sonuna kadar makamında oturma veya sürekli gündemde kalıp şöhret olma gibi bir düşüncesi olmayan bir devlet adamıydı (Koçak, 2010:223). Emeklilik maaşıyla geçinen Aliya, geride kalanlara mal-mülkten ziyade, hürriyet bırakan bir lider olarak dünyadan ayrıldı.

Sonuç ve Değerlendirme

Değerli insanlar, yaşadıkları dönemde, zamanın ve zeminin merhametsizliğine uğrasalar, büyük eziyetler görseler, bu dünyadan göçüp gitseler, üzerinden asırlar, yıllar geçse bile, gömülen bir hazine gibi değerlerini muhafaza ederler. İşte Aliya İzzetbegoviç, bir devlet adamı, entelektüel bir lider ve cumhurbaşkanı olarak bu yönüyle önemli bir adamdı; ama onu bugüne taşıyan, dünya için önemli olmasını sağlayan, onun değerli bir insan olmasıydı (Çelik, 2010:18). O, bilgeliği, adaleti, sağlam inancı, özgürlüğe düşkünlüğü, tevazuluğu, halkına olan inancı, açık medeniyet anlayışı, ilkeli duruşu, doğruluğu, naifliği, mücadeleci kişiliği ile günümüz liderlerine önemli miras bırakan nadir insanlardan biri olmuştur.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Geçen asrın sonu ile bu asrın başlangıcında kırılma noktası olan, Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin ve Bosnalı - Müslüman milletin egemenliğinin ve kaderinin kararının verildiği tarihî süreçlerde, Aliya İzzetbegović bir devlet adamı ve halk lideri olarak anahtar pozisyon üstlenmiştir. Günümüzde onun katkılarının hem devleti hem de halkı için paha biçilemez olduğunu güvenle iddia edilebilir. Onun; çok sağlam felsefe ve ahlak prensipleri, etik tutumları ve dinî inançları sayesinde başarılı olduğu, çok karmaşık şartlar altında faaliyet gösterdiği söylenebilir. Stratejik düşünme biçimi ve milli ve dinî kimliklerine saygı duyulduğu demokratik bir toplumun değerlerine yönelik istikrarlı tercihleri, Bosna Hersek'in bir cumhuriyet olarak kalmasını, Boşnaklar'ın ve İslami değerler olan hümanizm ve hoşgörünün yaşatılmasını sağlamıştır. Şartlar gereği, tavizleri de öngören uzlaşmayı inşa etme yeteneğini göstererek bazen pragmatik olarak da aktif olmak zorunda kaldığı ifade edilebilir. Buna rağmen stratejik hedeflerinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir (Trnka, 2010:43).

Aliya İzzetbegović'in vefatının hemen ardından yazdığı bir yazıda Akif Emre, onun bilge ve düşmanın bile saygısını cezbeden liderliğinin Türkiye'de ve İslam Dünyası'nda yeni bir siyasetçi ve lider modeli olarak tartışılmasına ilişkin bir çağrıda bulunmuştu (Emre, 2003: 11). Bu çağrı, özelde Türkiye genelde İslam Dünyası'nın siyasetçileri için üzerinde düşünülmesi gereken bir çağrıydı. Belki de bu çağrının siyasetin dışında yer alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi daha yerinde olacaktır. Çünkü Aliya İzzetbegović, pek çok farklı konuda getirdiği özgün ve farklı yaklaşımlarla İslam Dünyası'nda önemli bir entelektüel olarak dikkat çekmektedir. Bu yüzden de siyasetçilerin yanında, düşünce adamlarının, yazarların, din adamlarının ve belki de İzzetbegović'in genel hayat tecrübesi düşünüldüğünde her kesimden insanın ondan öğreneceği bir şeyler vardır. Bir entelektüel olarak İzzetbegović, yazdıkları ile asırlardır İslam toplumlarında gereken önemin verilmediği eleştirel düşünce, akıl yürütme, ahlâki ilkelere göre hareket etme konularında önemli açılımlarsağlamıştır. Onun çabasını bu konularda bir şeylerin değiştirilmesi yönünde bir çaba olarak görmek gerekmektedir. Çünkü Müslüman bir entelektüel olarak İzzetbegović, bütün İslam Dünyası'nın meselelerini önemsemiş ve nasıl çözümler üretilmesi gerektiği konusunda gayret göstermiştir. Entelektüel ilke ve uygulamaları ile birlikte düşünüldüğünde onun entelektüel mirasının temeli de burasıdır (İzzetbegović, 2005: 17).

Dolayısıyla dünya Aliya İzzetbegović'i maneviyatı, naifliği ve insanseverliği ile uluslar arası siyaset çamurunda neredeyse kaybolan insanlık değerine yeniden şeref kazandıran bir lider olarak tanımıştır.

Karizmatik bir özelliğe sahip olan Aliya, açıklama yaparken inandırıcı, ikna edici, anlatırken önerici bir kişidir. O, sevincinde, üzüntüsünde, kazancında, kaybında, takdir ve eleştirisinde ve herşeyinde ölçüsü olan bir lider olmuştur. Aliya İzzetbegović özellikle düşmanın yenilgisinden zevk çıkarmayan ve yenerken herkesin beklediği hislerini ortaya dökmeyen, kendisine kötülük yapan en büyük düşmanlarından dahi nefret etmeyi bilmeyen, kin gütmeyen, herkesin birarada insanlık ortak değeri çerçevesinde yaşayacağına inanan ruhu özgür bir liderdi. İnsanı merkeze alan bir yönetim biçimi için bedel ödeyen ilkeli bir siyasetçi idi.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Kaynakça

- Acıyan, M., (2015), "Efsane Lider Aliya İzzetbegović", <http://www.konyayenigun.com/efsane-lider-aliya-izzetbegovic-makale,4694.html>
- Akdemir, A., (2018), Entelektüel Liderlik, <http://www.tuncaycalhan.org/mak/16.pdf> (İndirilme Tarihi:03.04.2018)
- Akın, M.H., (2010), "Aliya İzzetbegović'in Entelektüel Mirası", Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), (2018), "Bosna Kahramanı Aliya İzzetbegović'in Hayatı Aliya İzzetbegović Kimdir?", <http://www.aksam.com.tr/guncel/aliya-izzetbegovic-kimdir-bosna-kahramani-aliya-izzetbegovicin-hayati/haber-703459>
- Aymalı, Ö., (2013), "Bosna'nın Cesareti, Direnişi: Aliya İzzetbegović", <https://www.karamursel.tv/Hbr-5233-Bosnanin-cesareti-direnisi-Aliya-Izzetbegovic.html>
- Bektaş, Ç., (2016), "Liderlik Yaklaşımları Ve Modern Liderden Beklentiler", Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 7:43-53
- Çetres, Ö., (2016), "Bosna, Bilge Lider Aliya'yı Özlemle Anıyor", <https://www.yenisafak.com/hayat/bosna-lider-aliyayi-ozlemle-aniyor-2550485>
- Derin, N., (2017), "Yöneticilerin, Entelektüel Liderlik Düzeylerinin Örgütsel Yaratıcılığa Katkısı: Malatya Özel Hizmet İşletmelerinde Bir Araştırma", Social Sciences (NWSASOS), 3C0160, 12(2): 102-117
- Erkilet, A., (2010), "Özgürleştirici Bir Önder: Aliya", Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu – Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- Görgün, T., (2010), "Bir Düşünür", Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- Hatem, H., (2010), "Aliya'dan Hukuk ve Ahlak Dersleri", Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- İslam, B., (2010), "Bosna'nın Özgürlüğüne Giden Yol ve Aliya İzzetbegović", Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu – Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- İzzetbegović, B., (2010), Açılış Konuşmaları, Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- İzzetbegović, Aliya (2005), Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar, (Çev. Hasan Tuncay Başoğlu), İstanbul: Klasik Yayınları.
- İzzetbegović, Aliya (2014), Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar, 15.b, İstanbul: Klasik Yayınları.
- İzzetbegović, Aliya, (2007), İslam Deklarasyonu ve İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, (Çev: R. Ademi), İstanbul: Fide Yayınları.
- İzzetbegović, Aliya, (2010), İslam Deklarasyonu Müslüman Halkların ve Müslümanların İslamlaşmasına Dair Bir Program, 4.b., (Çev: R. Ademi), İstanbul: Fide Yayınları.
- Jerkovic, A., (2010), "Aliya Machiavelli'ye Karşı", Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- Kansu, H., (2010), "Siyaset ve Devlet Adamı Aliya", Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- Karadağ, A. ve S. Aslan, (2013), "Entelektüel Özerklik Ve Sivil Toplum", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1:185-198

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

- Koçak, M., (2010), "Tanıdığım Aliya'dan Öğrendiklerim", Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul,Türkiye
- Koçel, T. (2010). İşletme Yöneticiliği, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul
- Korkmaz, A., ve F. Temel, (2014), "Bir Lider ve Eylem Adamı Olarak Aliya İzzetbegoviç", Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, 26-28 Mayıs 2014, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), Eskişehir:367-378
- Latic, C. (2010), "Batı'daki İkbal" Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul,Türkiye
- Lavic, S., (2010), Bir Devlet Adamı Olarak Aliya İzzetbegoviç, Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu -Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul,Türkiye
- Neretva,N., (2016), "Aliya İzzetbegoviç ve Hemen Yanında Şerif Petkoviç", <http://www.dunyabizim.com/soylesi/24995/serif-petkovic-ile-aliya-izzetbegovice-dair-konustuk>
- Özkaya, C., (2010), "Bosna Davası'na Dünyanın Şahitliği", Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu -Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul,Türkiye
- Trnka, K., (2010), "Aliya İzzetbegoviç: Bosna Hersek'in Devlet Olma Mücadelesi Paradigması", Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- Uğur, S.S. ve Uğur, U. (2014), "Yöneticilik Ve Liderlik Ayrımında Kişisel Farklılıkların Rolü", Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt 6, Sayı 1, 2014 ISSN: 1309 -8039 (Online):122- 136
- Uslu, Y.D. (2011), "Örgütlerde Yönetimsel Etkinliğe Ulaşmada Yeni Bir Yaklaşım: Yaratıcı Liderlik", SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi :419-443
- Yetkin, M.A., (2016), "Örgütsel Psikolojik Sermaye Ve Destekleyici Örgüt Kültürünün Otantik Liderlikte Rolü: Görgül Bir Araştırma",Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 2016,51, (2) : 128 - 156
- Yıldırım, B., (2010), "Aliya'nın Bizlere Öğrettikleri",Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Ekim 2008 İstanbul, Türkiye
- Yorulmaz,H., (2015), "Bilge Bir Lider Aliya İzzetbegoviç", <http://www.karabatakdergisi.com/sanat/portre/blge-br-lder-alya-izzetbegovc-3>